

کتابچه کاربردی

فنون ادبی دوازدهم (۳)

دبیر آموزش ملی: دکتر معصومه گودرزی

درس اختصاصی رشته علوم انسانی

«دوره متوسطه ۲»

ستایش: لطف الهی

◀ شکر و سپاس و منت و عزت خدای را پروردگار خلق و خداوند کبریا

قلمرو زبانی: منت: سپاس / عزت: عزیز بودن، گرامی و ارجمند بودن / را: دارندگی، برای / خلق: مردم / خداوند: صاحب / کبریا: بزرگی، سترگی و عظمت

قلمرو ادبی: واج آرای « - / تناسب / قالب: غزل / وزن: مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن (رشته انسانی)

بازگردانی: شکر، سپاس، منت و بزرگی از آن خدا است، پروردگار مردم و خداوند بزرگی و عظمت.

پیام: شکرگزاری

◀ دادار غیب دان و نگهدار آسمان رزاق بنده پرور و خلاق رهنما

قلمرو زبانی: دادار: آفریدگار / غیب: نهان / رزاق: روزی دهنده / بنده پرور: کسی که به بندگان خود لطف می کند / خلاق: آفریننده

قلمرو ادبی: واج آرای « = »

بازگردانی: آفریننده نهان دان، نگهدارنده آسمان، روزی دهنده به بندگان، لطف کننده به مردم، آفریننده و راهنما

پیام: ذکر صفات خدا

◀ اقرار می کند دو جهان بر یگانگیش یکتا و پشت عالمیان بر درش دوتا

قلمرو زبانی: دو جهان: دنیا و آخرت / یکتا: بی همتا / عالمیان: مردم جهان / در: درگاه / دوتا: خمیده،

بازگردانی: موجودات دو جهان بر یگانگیش اقرار می کنند و همه مردم جهان در برابرش تعظیم می کنند.

پیام: تعظیم در برابر خدا

◀ ارباب شوق در طلبت بیدل اند و هوش اصحاب فهم در صفت بی سرنده و پا

قلمرو زبانی: ارباب: صاحبان / طلب: خواستن / بیدل: عاشق / اصحاب فهم: دارندگان فهم؛ دانشمندان صفت: توصیف

قلمرو ادبی: ارباب شوق: کنایه از عاشقان / بی دل و هوش: کنایه از سرگشته و شیدا / بی سر و پا: کنایه از ناتوان / دل، هوش، سر، پا: تناسب /

اصحاب فهم؛ ارباب شوق: تضاد

بازگردانی: عاشقان در طلب تو سرگشته و شیدایند. مردم دانا و فهمیده در توصیف تواشتیاق توصیف تو را دارند. (سرشته و حیران در وصف خدا)
پیام: وصف ناپذیری خداوند

دریای لطف اوست و گر نه سحاب کیست تا بر زمین مشرق و مغرب کند سخا

قلمرو زبانی: سحاب: ابر / سخا: بخشندگی

قلمرو ادبی: دریای لطف: اضافه تشبیهی / مغرب، مشرق: تضاد / دریا، سحاب، زمین: تناسب / پرسش انکاری / زمین مشرق و مغرب: مجاز از همه جا / اوست، کیست

بازگردانی: ابر در برابر دریای لطف خداوند هیچ لطفی ندارد تا بر سراسر زمین بخشندگی کند و ببارد.

پیام: لطف بی منتهای خدا

یاد تو روح پرور و وصف تو دلفریب نام تو غم زدای و کلام تو دلربا

قلمرو زبانی: روح پرور: پرورش دهنده روح / دلفریب: فریبنده و دلربا / زُودن: پاک کردن (بن ماضی: زدود؛ بن مضارع: زدا) / غم زدای: از بین برنده غم / دلربا: جذاب

قلمرو ادبی: واژه آرای: تو

بازگردانی: ذکر تو روح را می پرورد و توصیف تو همگان را عاشق خود می کند. نام تو غم ما را از میان می برد و سخن تو دلکش و جذاب است.

پیام: ارزشمندی نام و صفات ایزدی

در کمترین صنع تو مدهوش مانده ایم ما خود کجا و وصف خداوند آن کجا

قلمرو زبانی: صنع: آفرینش (مصنوع) / مدهوش: سرگشته و هاج و واج / قلمرو ادبی: ما خود ...: کنایه از اینکه از توصیف تو ناتوانیم / کجا: واژه آرای.

بازگردانی: ما در شناخت کمترین آفرینش تو سرگشته شده ایم. ما چگونه می توانیم یزدان را توصیف کنیم.

پیام: توصیف ناپذیری خدا

گر خلق تکیه بر عمل خویش کرده اند ما را بس است رحمت و فضل تو متکا

قلمرو زبانی: خلق: مردم / بس: بسنده / رحمت: مهربانی و بخشایش / را: برای / فضل: بخشش / متکا: تکیه گاه / قلمرو ادبی: تکیه بر ... کردن: کنایه / هم‌ریشگی: تکیه، متکا

بازگردانی: اگر مردم بر کردار خودشان اعتماد دارند، برای ما بس است که به مهر و بخشایش خداوند اعتماد کنیم.

پیام: اعتماد به رحمت خدا

✦ **یا رب قبول کن به بزرگی و فضل خویش** **کآن را که رد کنی، نبُود هیچ ملتجا**

قلمرو زبانی: ربّ: پروردگار / کآن: که آن / که: حرف پیوند / التجا: پناه بردن / ملتجا: پناهگاه

قلمرو ادبی: قبول، رد: تضاد

بازگردانی: پروردگارا، به بزرگی و بخشش خودت ما را بپذیر؛ زیرا هر کس را تو نپذیری دیگر هیچ پناهگاهی نخواهد داشت.

پیام: بندگان پناهی جز خدا ندارند.

✦ **ما بندگان حاجتمندیم و تو کریم** **حاجت همیشه پیش کریمان بود روا**

قلمرو زبانی: کریم: راد، بخشنده / بُود: می باشد.

قلمرو ادبی: واژه آرایبی: کریم / حاجتمند، حاجت: هم‌ریشگی

بازگردانی: ما نیازمند هستیم و تو بخشنده و راد هستی. همیشه حاجت در نزد جوانمردان و رادان برآورده خواهد شد.

پیام: روا شدن حاجت نزد خدا

✦ **کردی تو آنچه شرط خداوندی تو بود** **ما در خور تو هیچ نکردیم رینا**

قلمرو زبانی: شرط: لازمه / درخور: شایسته، مناسب / رینا: ای پروردگار ما /

قلمرو ادبی: کردی، نکردیم: هم‌ریشگی، تضاد / واژه آرایبی: تو

بازگردانی: تو آنچه لازمه خداوندیت است، انجام داده ای؛ ولی ما ای پروردگار، کاری را که شایسته تو بود به جای نیاورده ایم.

پیام: بزرگواری باری تعالی و کم کاری و عجز بندگان

فصل اول

درس یکم: تاریخ ادبیات قرن های دوازدهم و سیزدهم (دوره بازگشت و بیداری)

خود ارزیابی

درس دوم: پایه های آوایی ناهمسان

خود ارزیابی

درس سوم: مراعات نظیر، تلمیح و تضمین

خود ارزیابی

کارگاه تحلیل فصل اول

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

درس یکم: تاریخ ادبیات قرن های دوازدهم و سیزدهم (دوره بازگشت و بیداری)

از انقراض دولت صفویه تا آغاز سلطنت فتحعلی شاه قاجار، یعنی در دوران حکومت های افشاریه، زندیه و ابتدای دوره قاجار، رشد و شکوفایی قابل توجهی در تاریخ ادبیات ایران دیده نمی شود. در این دوره شاعران از سبک هندی روی برگردانده اند اما هنوز تأثیراتی از آن سبک و نیز مکتب وقوع در آثارشان مشاهده می شود. مشتاق اصفهانی در زمان نادرشاه و کریم خان زند، با همراهی چند تن دیگر از ادیبان، انجمن ادبی اصفهان را اداره می کرد. با روی کار آمدن سلسله قاجار و تثبیت حکومت مرکزی در ایران، بازگشت به شیوه و الگوی گذشتگان در ادبیات، پررونق تر از گذشته بود. عبدالوهاب نشاط، انجمن ادبی نشاط را تأسیس کرد؛ پس از آن انجمن ادبی خاقان به ریاست فتحعلی شاه در تهران تشکیل شد. هدف این انجمن رهایی بخشیدن شعر فارسی از تباهی و انحطاط اواخر دوره صفوی و دوره های بعد از آن بود، اما برای رسیدن به این هدف، راهی جز تقلید از آثار پیشینیان در پیش نگرفتند و به همین خاطر شعر را به دوران گذشته، بازگرداندند و موجب پیدایش «سبک بازگشت» شدند که می توان آن را حد واسط سبک هندی و سبک دوره بعد، یعنی دوره بیداری دانست.

توضیح مختصر درباره انجمن های زیر:

انجمن ادبی اصفهان / انجمن ادبی نشاط:

انجمن ادبی خاقان:

دلایل ایجاد سبک بازگشت را بنویس:

تأثیر انجمن خاقان در ایجاد سبک بازگشت:

در ایجاد نهضت بازگشت ادبی چه عواملی تأثیر داشتند؟

(۱) تاراج کتابخانه اصفهان که سبب شد تعدادی از کتاب های کتابخانه سلطنتی به دست مردم افتد و ارتباط مجدد اهل ذوق با ادب کهن برقرار شود؛

(۲) توجه به ادبیات در دربار قاجاریه و رونق بازار شعر و شاعری و مدح شاهان؛

(۳) تضعیف جامعه بر اثر شکست ایران از روسیه تزاری.

شاعران دوره بازگشت به سبب فقر فرهنگی جامعه و سستی و رخوت حاکم بر ادبیات، به پیروی از اسلوب های کهن پرداختند و در سطوح زبانی، ادبی و فکری سبک خراسانی و عراقی را مورد توجه قرار دادند؛ به طوری که زبان، تخیل و اندیشه در این سبک، تکرار شنیده هاست. **هاتف اصفهانی** از معروف ترین شاعران این عهد است.

عملکرد شاعران در سبک بازگشت ؟

چرا؟؟

معروفترین شاعر سبک بازگشت ؟

گروهی از شاعران دوره بازگشت به قصیده سرایی به سبک شاعران خراسانی و عهد سلجوقی پرداختند؛ افرادی مانند صباي کاشانی، قآنی شیرازی و سروش اصفهانی از این گروه اند. گروه دیگر غزل سرایی به سبک حافظ، سعدی و دیگر شاعران سبک عراقی را پیش گرفتند. شاعرانی مانند نشاط اصفهانی، فروغی بسطامی و مجمر اصفهانی از این گروه اند. هرچند شاعران این دوره باعث نوآوری و تکامل قابل توجهی در شعر فارسی نشدند، اما از این جهت اهمیت دارند که توانستند زبان شعر را از آن حالت سستی که در اواخر سبک هندی در شعر به وجود آمده بود، نجات بخشند. اگر این نهضت به پا نشده بود، چه بسا زبان فاخر شعر فارسی دچار سستی و ضعف بیشتری می شد.

شاعران سبک بازگشت چند گروه بودند ؟

.....

.....

اهمیت شاعران دوره بازگشت در چیست ؟

.....

📌 دو تن از شاعران دوره بازگشت:

صبای کاشانی کیست؟ فتحعلی خان صبای کاشانی، پرچمدار بازگشت ادبی و شاخص ترین شاعر این دوره است. صبا در مثنوی، قصیده و غزل دست داشت و در این قالب های شعری، آثاری چون گلشن صبا (به تقلید از بوستان سعدی)، خداوندنامه (حماسه ای مذهبی در بیان معجزات پیامبر و دلیری های حضرت علی) و... از خود به یادگار گذاشت. بیت زیر از سروده های اوست:

به نام خداوند بینش نگار خردآفرین، آفرینش نگار

نشاط اصفهانی کیست؟ میرزا عبدالوهاب نشاط در نظم و نثر فارسی مهارت داشت. مجموعه آثار منظوم و منثور او با عنوان گنجینه نشاط باقی است. شاعر هرچند قصاید بلندی دارد به ویژه از نظر غزل سرایی در بین هم روزگاران خود تا حدی کم نظیر است. بیت زیر سرآغاز یکی از سروده های اوست:

هوای خود چو نهادم، رضای او چو گزیدم جهان و هرچه در او، جز به کام خویش ندیدم

شعر این دوره تحت تأثیر چه عواملی قرار گرفت و چه تغییراتی داشت؟ (بسیار مهم)

از اواسط دوره قاجار، اندک اندک مباحثی در مورد علل شکست و عقب افتادگی ایران در جامعه مطرح شد و همراه با آن شعر دوره بازگشت نیز با انتقاد روبه رو شد. موضوعات جدید در جامعه و ادبیات پیش آمد و اصطلاحات و لغات غربی نیز وارد شعر شد. شعر در این دوره دوباره بین مردم

آمد و صدای فریاد آنها شد. شاعران خود را وقف مردم کردند و به محتوا بیش از صورخیال و جنبه های شاعرانه توجه داشتند. آنان به این نتیجه رسیده بودند که در شعر باید تغییر و دگرگونی ایجاد شود تا بتواند مسائل و پدیده های تازه را در خود جای دهد سفرهای شاهان قاجار به فرنگ، موجب آشنایی آنان با تحولات جهانی شد. در پی آن تحصیل کردگان و روشن فکران ایران، هم گام با تغییرات فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی بیداری جامعه ایرانی را سرعت بخشیدند. در کنار اندیشه های روشن فکران داخلی و خارجی انتشار افکار آزادی خواهانه، همچنین تحولات سیاسی و اجتماعی در ایران و جهان، کشور را به سوی تحولی بزرگ سوق داد که روی به نوآوری و نوگرایی داشت؛ به این ترتیب در ایران حرکتی ایجاد شد که هم ضد استبداد و هم ضد استعمار بود؛ در نهایت به صدور فرمان مشروطیت با امضای مظفرالدین شاه در سال ۱۳۲۴ ه. ق. انجامید.

 دلایل صدور فرمان مشروطیت چه بود؟ (جواب را در متن بالا خط بکشید).

 چه عواملی در بیداری جامعه مؤثر بودند؟ (اینم مهمه)

- (۱) تأثیر جنگ های نافر جام ایران و روس؛
- (۲) توجه مردم به واقعیت ها و امکانات فنی دنیای جدید؛
- (۳) کوشش های عباس میرزا، ولیعهد فتحعلی شاه، در روی آوردن به دانش و فنون نوین؛
- (۴) اعزام دانشجویان ایرانی به خارج از کشور برای تحصیل؛
- (۵) رواج صنعت چاپ و روزنامه نویسی و ترجمه و نشر کتاب های غربی؛
- (۶) تأسیس مدرسه دارالفنون به فرمان امیرکبیر و آموزش دانش های نوین در آن.

وضعیت عمومی زبان و ادبیات

در دوره بیداری، شعرای آزادی خواه و گروهی از روشن فکران به نقد شرایط موجود پرداختند که با مخالفت دولت همراه بود؛ افرادی مثل ملک الشعرای بهار، نسیم شمال، میرزا فتحعلی آخوندزاده، عبدالرحیم طالبوف و میرزا آقاخان کرمانی از آن دسته بودند؛ در نتیجه فصل جدیدی در ادبیات فارسی پدید آمد. به این نوع از ادبیات که گویای اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی آن روزگار است «ادبیات بیداری» یا «ادبیات مشروطه» گفته اند. ادبیات بیداری با ظهور مفاهیمی نو؛ مثل آزادی، وطن، قانون خواهی و مبارزه با استبداد و استعمار شکل گرفت. همچنین در کنار این مفاهیم بحث از حقوق اجتماعی، برانگیختن احساسات ملی و میهنی، توجه به فراگیری علوم جدید، پیکار با بیگانه و بیگانه خواهی، انتقاد از نابسامانی ها، نفی عقاید خرافی در جامعه و سخن از حقوق زنان نیز در جایگاه بعدی قرار داشت.

شعر

در این دوره، ادبیات به ویژه شعر برای آنکه بتواند با توده مردم ارتباط برقرار کند، زبان محاوره را برگزید تا قابل فهم تر باشد و مفاهیم جدید را با زبانی ساده انتقال دهد. به این ترتیب نهضت ساده نویسی همراه با نهضت آزادی خواهی شکل گرفت، نویسندگان و شاعران مظاهر استبداد و استعمار را نقد می کردند و برای بیان دیدگاه خود زبان ادبی را برمی گزیدند. شعر از نظر آنان بیان هنرمندانه واقعیات و وسیله ای برای بهبود زندگی بود که از طریق روزنامه ها و مطبوعات در اختیار مردم قرار می گرفت. در عصر بیداری به دلیل تمرکز عمده فعالیت های سیاسی و مطبوعاتی در تهران، شعر و ادب هم در پایتخت جلوه بیشتری داشت؛ حتی روزنامه نسیم شمال را که سید اشرف الدین در رشت منتشر می کرد، مردم تهران بیشتر می خواندند. بعد از تهران، تبریز از بازار سیاسی و مطبوعاتی پرونقی برخوردار بود.

سوالی این قسمت رو خودت دربار ؟

..... (۱)

.....

..... (۲)

(۳)

✕ برخی از شاعران دوره بیداری

● محمدتقی بهار (ملک الشعرا) (که بر؟ ، اثرش؟)

بهار علاوه بر آشنایی عمیق با زبان فارسی و ادبیات کهن، از مسائل روز جامعه آگاهی نیز داشت و این شناخت و توانمندی را در خدمت آزادی و وطن خواهی درآورد. او در سبک خراسانی با زبانی حماسی شعر می سرود. بهار علاوه بر تحقیق و تدریس در دانشگاه، در حوزه سیاست و روزنامه نویسی نیز فعالیت داشت. از او در جایگاه شاعر و پژوهشگر آثاری مانند تاریخ مختصر احزاب سیاسی ایران، سبک شناسی، تاریخ تطور نظم فارسی، دیوان اشعار و تصحیح های ارزشمند و مقالات علمی بسیاری به جای مانده است. بیت زیر سرآغاز یکی از سروده های اوست:

قسمم برده به باغی و دلم شاد کنید

من نگویم که مرا از قفس آزاد کنید

خرده سؤالات رو بنویس:

● ادیب الممالک فراهانی (که بر؟ ، اثرش؟)

میرزا محمدصادق امیری فراهانی که بعدها از جانب مظفرالدین شاه به ادیب الممالک ملقب شد، فعالیت اصلی اش روزنامه نگاری بود. وی سردبیری روزنامه مجلس را برعهده داشت. شعر ادیب از زندگی سیاسی او جدا نبود و دیوان او شامل قصاید، ترجیع بندها و مسمط هایی است که بسیاری از حوادث و اوضاع آن روزگار را بیان می کنند. وی در قصیده بیشتر از قالب های دیگر طبع آزمایی کرده و مضامین وطنی، سیاسی و اجتماعی در شعرش آشکارتر است. بیت زیر از سروده های اوست:

جز پی پاس دین و حفظ وطن

جنگ ننگ است در شریعت من

خرده سؤالات رو بنویس:

○ سید اشرف الدین گیلانی (که بود؟ اثرش؟)

به نسیم شمال مشهور بود. او توانست با شعرهای ساده و عامیانه اش در میان مردم جایگاه مناسبی پیدا کند. شعرهای او که به زبان ساده و طنزآمیز در راه مبارزه با استبداد و عشق به وطن در روزنامه «نسیم شمال» به چاپ می رسید، در بیداری مردم بسیار مؤثر بود. از نمونه های اشعار انتقادی او شعر «ای قلم» است که با بیت زیر آغاز می شود:

غلغلی انداختی در شهر تهران ای قلم خوش حمایت می کنی از شرع قرآن ای قلم

خرده سؤالات رو بنویس:

○ ایرج میرزا، اثرش؟؟

در به کارگیری تعبیرات عامیانه و آفریدن اشعاری ساده و روان مهارت بسیار داشت. در طنز، هجو و هزل چیره دست بود. در شعر وی اگرچه اندیشه های نوگرایانه وجود دارد، ولی جایگاه خانوادگی (از نوادگان فتحعلی شاه قاجار) و تفکرات شخصی او، مانع از آن می شود که در ردیف شاعران آزادی خواه مشروطه قرار گیرد. ایرج میرزا از شعرهای غربی نیز ترجمه هایی منظوم پدید آورده است که در نوع خود ابتکاری محسوب می شود؛ قطعه «قلب مادر» یکی از آن نمونه هاست که با بیت زیر آغاز می شود:

داد معشوقه به عاشق پیغام که کند مادر تو با من جنگ

یه سؤال در باره ایرج میرزا: چه عواملی مانع می شود که

جواب:

خرده سؤالات رو بنویس:

● عارف قزوینی به چه لقبی معروف است؟ ویژگی اثرش؟

شاعر وطنی و از موسیقی دانان بزرگ عهد مشروطیت بود. عرصه هنر وی تصنیف ها و ترانه های میهنی ای بود که در برانگیختن مردم و آزادی خواهی نقش بسیار مؤثری داشت شعر عارف ساده و دور از پیچیدگی بود. وی مضامین وطن دوستی و ستیز با نادانی را با آوازی زیبا و پرشور می خواند. سوز و شوری که در شعر عارف نمایان است، نشان از دردمندی و عشق او به میهن است. بیت زیر از تصنیف معروف او انتخاب شده است:

از ماتم سرو قدشان سرو خمیده

از خون جوانان وطن لاله دمیده

خرده سؤالات رو بنویس:

● فرخی یزدی که برد و تحت تأثیر چه شاعران بود؟

از شاعران شاخص این دوره است که او را به سبب آزادی خواهی، به زندان انداختند. تحت تأثیر شاعران گذشته، به ویژه مسعود سعد و سعدی بود. آشنایی با سعدی طبع فرخی را شکوفا ساخت. در دوره هفتم مجلس نماینده مردم یزد شد؛ ولی دست از اندیشه های پرشور آزادی خواهانه و وطن دوستانه برنداشت و در نهایت جانش را در راه آزادی فدا کرد. بیت زیر سرآغاز یکی از سروده های اوست:

دست خود ز جان شستم از برای آزادی

آن زمان که بنهادم سر به پای آزادی

خرده سؤالات رو بنویس:

○ میرزاده عشقی

سید محمدرضا میرزاده عشقی، شاعر، روزنامه نگار، نمایشنامه نویس و نظریه پرداز دوره مشروطیت بود. او در روزنامه اش، «قرن بیستم»، به افشاگری اعمال پلید و مقاصد شوم رجال خائن زمان پرداخت. عشقی به دلیل جسارت و بی پروایی در بیان اندیشه های سیاسی، اجتماعی و وطن پرستانه اش، پیش از آنکه به اوج شکوفایی برسد به دست رضاخان ترور شد. «مهم ترین اثر عشقی نمایشنامه منظوم «ایده آل» یا «سه تابلوی مریم» است. بیت زیر از سروده های اوست.

گراین چنین به خاک وطن شب سحر کنم خاک وطن چو رفت، چه خاکی به سر کنم؟

خرده سوالات رو بنویس:

📖 نثر فارسی در قرن های ۱۲ و ۱۳ (دوره بیداری)

در سال های انقلاب مشروطه در نثر فارسی دگرگونی هایی به وجود می آید که نثر را به سمت سادگی و بی پیرایگی سوق می دهد؛ از آن جمله می توان به رواج و گسترش روزنامه نگاری، روی آوردن به ترجمه و ادبیات داستانی بر اثر ارتباط با ادبیات اروپا و تغییر مخاطب نوشته ها اشاره کرد. کسانی چون قائم مقام فراهانی، ناصرالدین شاه قاجار، عبدالرحیم طالبوف، میرزا آقاخان کرمانی، زین العابدین مراغه ای، علامه دهخدا و چند تن دیگر از نویسندگان، از پیشگامان نثر ساده این دوره بوده اند و نوشته های آنان به زبان مردم کوچه و بازار نزدیک تر شده است؛ بنابراین می توان موضوع ها و حوزه های ادبی نثر دوره مشروطه را بدین شرح ذکر کرد:

دگرگونی های نثر فارسی در سال های انقلاب مشروطه را بر شمارید؟

چند نویسنده از بیگانه‌مان نشر ساده در دوره بازگشت نام ببرید؟

روزنامه نگاری

در سال های اول مشروطه، بیشتر نویسندگان مطالب خود را در قالب مقاله در روزنامه ها منتشر می کردند. روزنامه های پر شماری در این دوره انتشار یافت که دربردارنده مطالب سیاسی، اجتماعی و گاه علمی بود. از مهم ترین روزنامه ها می توان «صور اسرافیل» با مدیریت میرزا جهانگیرخان صور اسرافیل و «نسیم شمال» با مدیریت و نویسندگی سیداشرف الدین گیلانی را نام برد که مسائل سیاسی، اجتماعی و... را با لحنی انتقادی و طنزآمیز بیان می کردند. مجله بهار که نشریه ای ادبی محسوب می شد، در سال های مشروطه به وسیله میرزایوسف خان اعتصامی آشتیانی (پدر پروین اعتصامی) منتشر شد و پس از آن دو مجله «نوبهار» و «دانشکده» با مدیریت ملک الشعرا بهار به عرصه ظهور رسیدند.

روزنامه ها دربردارنده چه

روزنامه نگاران و نام روزنامه ها:

داستان نویسی

داستان نویسی به شیوه جدید (رمان نویسی) در ادبیات کلاسیک فارسی سابقه ندارد و این نوع ادبی، محصول یک قرن گذشته است. پیش از انقلاب مشروطه، نویسندگان ایرانی نوشتن رمان (داستان بلند) به مفهوم امروزی را از طریق ترجمه رمان های تاریخی غربی آغاز کردند در عصر مشروطه بیشترین رویکرد نویسندگان به رمان های تاریخی بود؛ چرا که از سویی نوعی باستان گرایی و روحیه کاوشگرانه در شناخت هویت گذشته میان آنها حاکم بود و از سوی دیگر، به دلیل سیاست های رایج در جامعه، نگارش رمان های تاریخی و اجتماعی سطحی در قیاس با کارهایی مثل روزنامه نویسی یا نوشتن رمان سیاسی، دردسر کمتری داشت و بر این اساس، جز تعداد اندکی رمان تاریخی، رمان دیگری نوشته

نشد از میان رمان نویسان می توان به این نویسندگان اشاره کرد: محمدباقر میرزا خسروی با رمان «شمس و طغرا» و میرزا حسن خان بدیع با دو اثر «شمس الدین و قمر» و «داستان باستان».

داستان نویسی رو.....

روزنامه داستان نویسی ها و نام داستانها :

چرا در عصر مشروطه بیشترین رویکرد نویسندگان به رمان های تاریخی بود؟

نمایشنامه نویسی

نمایشنامه نویسی نوع ادبی جدیدی در ایران به شمار می رود و با این شکل غربی اش در ادب کهن سابقه ای ندارد. در دوره ناصرالدین شاه با رفت و آمد ایرانیان به اروپا، این نوع ادبی هم رواج یافت. اولین کسی که در ایران به نوشتن نمایشنامه فارسی پرداخت، میرزا آقا تبریزی بود که چند نمایشنامه کوتاه تألیف کرد. این نمایشنامه ها به سبب انتشار برخی از آنها در صدر مشروطه، تنها نمونه ادبیات نمایشی در این دوره محسوب می شود زبان آنها مانند نثر داستانی قبل از مشروطه ساده، روان، بی تکلف و عوام فهم است.

سابقه نمایش نویسی در ایران

روزنامه های نمایش نامه نویسی ایرانی دوران مشروطه؟

ویژگی‌های نماینده‌های میرزا آقا تبریزی؟

ترجمه

فن ترجمه از عوامل مؤثر در رشد آگاهی و تحول اندیشه ایرانیان در سال‌های مشروطه بود. ترجمه آثار اروپایی در ایران با تأسیس چاپ‌خانه در زمان «فتحعلی شاه آغاز شد. از میان مهم‌ترین آثار ترجمه شده در این دوره می‌توان از «سرگذشت حاجی بابای اصفهانی» اثر جیمز موریه نام برد که میرزا حبیب اصفهانی آن را ترجمه کرده است

تأثیر فن ترجمه در دوران مشروطه:

هم‌زمان با چه اتفاقی ترجمه در ایران شروع شد؟

مهم‌ترین اثر ترجمه شده

تحقیقات ادبی و تاریخی

تحقیقات ادبی و تاریخی در محدوده تاریخی مشروطه به علت اشتغال اهل قلم به روزنامه‌نویسی و موضوعات دیگر، جاذبه‌ای نداشت. تنها اثر قابل توجه «تاریخ بیداری ایرانیان» تألیف ناظم الاسلام کرمانی است که موضوع آن تاریخ مشروطه است.

وضع و حال تحقیقات ادبی و تاریخی در دوران مشروطه:

تنها اثر قابل توجه تحقیقات ادبی و تاریخی:

برخی از نویسندگان این دوره

قائم مقام فراهانی

از معروف ترین نویسندگان و سیاست مداران بزرگ این دوره است که علاوه بر خدمات و اقدامات بزرگ سیاسی، در ادبیات نیز بسیار مؤثر بود. قبل از وی سبک نویسندگان فارسی با تکلف و تصنع همراه بود. او با تغییر سبک نگارش، تکلف را در نثر از بین برد و مسائل عصر را با کاربرد زبان و اصطلاحات رایج و آمیخته به شعر و ضرب المثل های لطیف، به سبک گلستان سعدی نوشت و موجب اقبال عامه به نثر گردید. عبارات کوتاه او نیز گاه موزون و مسجع اند. قائم مقام احیا کننده نثر فارسی است و «منشآت» مهم ترین اثر قائم مقام است. متن زیر از اوست.

«مخدوم مهربان من! از آن زمان که رشته مراودت حضوری گسسته و شیشه شکیبایی از سنگ تفرقه و دوری شکسته، اکنون مدت دو سال افزون است که نه از آن طرف بریدی و سلامی و نه از این جانب قاصدی و پیامی، طایر مکاتبات را پر بسته و کلبه مراودات را در بسته...»

سؤالاتی در باره قائم مقام فراهانی در آرو اینجا بنویس:

- (۱)
-
-
- (۲)
-
- (۳)
-

علامه علی اکبر دهخدا

از پیشگامان نثر جدید فارسی است، شعر هم می سرود. وی با روزنامه صور اسرافیل «همکاری داشت و مجموعه نوشته های طنزآمیز سیاسی - اجتماعی او با عنوان «چرند و پرند» در آن روزنامه منتشر می شد. دهخدا بعدها در استانبول روزنامه «سروش» را منتشر کرد. او در رواج نثر ساده و عامیانه که بعدها در داستان های محمدعلی جمال زاده و صادق هدایت به کار رفت، نقش مؤثری داشت. حاصل پژوهش های او در فرهنگ

نویسی، کتاب ارزشمند «لغت نامه» است که مفصل ترین کتاب لغت زبان فارسی محسوب می شود. «امثال و حکم» از دیگر آثار اوست. از نمونه های نثر اوست:

«تنه، هان! این زمین روی چیه؟ روی شاخ گاو، گاو روی چیه؟ روی ماهی، ماهی روی چیه؟ روی آب، آب روی چیه؟ وای وای! الهی روده ات ببره، چقدر حرف می زنی؟! حوصله سر رفت! آفتابه لگن شش دست، شام و ناهار هیچی! گفت نخور، عسل و خربزه با هم نمی سازند! نشنید و خورد. یک ساعت دیگر یارو را دید؛ مثل مار به خودش می پیچید. گفت: نگفتم نخور، این دو تا با هم نمی سازند؟ گفت: حالا که این دو تا خوب با هم ساخته اند که من یکی را از میان بردارند....»

سؤالاتی در باره علامه علی اکبر دهخدا در آخر و اینجا بنویس:

- (۱)
-
- (۲)
-
- (۳)
-

خودارزیابی (درس اول)

(۱) چه عواملی در ایجاد نهضت بازگشت ادبی مؤثر بودند؟

- ✓ الف) تاراج کتابخانه اصفهان که نتیجه آن دسترسی مردم به کتابخانه سلطنتی و ارتباط دوباره اهل ذوق با ادب کهن بود.
- ✓ ب) توجه به ادبیات در دربار قاجار و رونق شاعری و مدح شاهان
- ✓ پ) تضعیف جامعه بر اثر شکست ایران از روسیه تزاری، که منجر به تضعیف پایه های فرهنگی و پایین آمدن سطح دانش ادبی مردم شد و اهل شعر و هنر را، به جای خلاقیت و آفرینش شیوه های نو، به تقلید از گذشتگان وادار کرد.

۲) مهم‌ترین عوامل فرهنگی و اجتماعی مؤثر بر ادبیات عصر بیداری را بررسی کنید.

- ✓ ۱ - تأثیر جنگ‌های نافرجام ایران و روس و توجه مردم به واقعیت‌ها و امکانات فنی دنیای جدید؛
- ✓ ۲ - کوشش‌های عباس میرزا، ولیعهد فتحعلی شاه در روی آوردن به دانش و فنون جدید؛
- ✓ ۳ - اعزام دانشجویان ایرانی به خارج از کشور برای تحصیل؛
- ✓ ۴ - رواج صنعت چاپ و روزنامه نویسی و ترجمه و نشر کتاب‌های غربی؛
- ✓ ۵ - تأسیس مدرسه دارالفنون به فرمان امیرکبیر و آموزش دانش‌های نوین در آن.

۳) درون مایه‌های ادبیات فارسی در دوران بیداری را بیان کنید.

- ✓ شاخص‌ترین درون مایه‌های شعر فارسی در عصر بیداری اندیشه‌های آزادی خواهانه و وطنی، مبارزه با استبداد و استعمار و قانون خواهی است. آزادی، وطن، قانون خواهی، مبارزه با استبداد و استعمار، بحث از حقوق اجتماعی، برانگیختن احساسات ملی و میهنی، توجه به فراگیری علوم جدید، پیکار با بیگانه و بیگانه خواهی، انتقاد از نابه سامانی‌ها، نفی عقاید خرافی در جامعه و سخن از حقوق زنان.

۴) ویژگی‌های شعر هر یک از شاعران زیر را بنویسید: فرخی یزدی، عارف قزوینی، ایرج میرزا

- ✓ فرخی یزدی: وی تحت تأثیر شاعران گذشته خصوصاً مسعود سعد و سعدی بوده و آشنایی با سعدی طبع وی را شکوفا ساخت. اندیشه‌های پر شور آزادی و وطن داشت.
- ✓ عارف قزوینی: شعر عارف ساده و دور از پیچیدگی بود. وی مضامین وطن دوستی و ستیز با نادانی را زیبا و پرشور می‌خواند و یکی از دردمندترین سرایندهان عصر بیداری بود.
- ✓ ایرج میرزا: در به کارگیری تعبیرات عامیانه و آفریدن اشعاری ساده و روان مهارت بسیار داشت. در طنز، هجو و هزل نیز دستی داشت. در شعر وی اگرچه اندیشه‌های نوگرایانه وجود دارد، ولی جایگاه خانوادگی و تفکرات شخصی او، مانع از آن می‌شود که در ردیف شاعران آزادی خواه مشروطه قرار گیرد. ایرج میرزا از شعرهای غربی نیز ترجمه‌هایی کرده است که در نوع خود ابتکاری محسوب می‌شود.

۵) در شعر دوره بیداری از نظر زبانی چه تحولاتی دیده می‌شود؟

- ✓ در این دوره ادبیات - خصوصاً شعر - برای آن که بتواند با توده مردم ارتباط برقرار کند. زبان محاوره را برگزید تا قابل فهم تر باشد و مفاهیم جدید را با زبانی ساده انتقال دهد. به این ترتیب نهضت ساده نویسی همراه با نهضت آزادیخواهی شکل گرفت و نویسندگان و شاعران مظاهر استبداد و استعمار را نقد می‌کردند و برای بیان دیدگاه خود زبان ادبی را برمی‌گزیدند. شعر از نظر آنان بیان زیبای واقعیات و وسیله‌ای برای بهبود زندگی بود که از طریق روزنامه‌ها و مطبوعات در اختیار مردم قرار می‌گرفت.

۶) نثر فارسی در دوره بیداری چه تحولاتی یافت؟

✓ در سال‌های انقلاب مشروطه در نثر فارسی دگرگونی‌هایی به وجود می‌آید که نثر را به سمت سادگی و بی‌پیرایگی سوق می‌دهد؛ از آن جمله می‌توان به رواج و گسترش روزنامه به عنوان رسانه، روی آوردن به ترجمه و ادبیات داستانی براساس ارتباط با ادبیات اروپا و تغییر مخاطبان نوشته‌ها اشاره کرد. کسانی چون قائم مقام فراهانی، علامه دهخدا، رضا قلی خان هدایت، زین العابدین مراغه‌ای، عبدالرحیم طالبوف، میرزا آقاخان کرمانی، ناصرالدین شاه قاجار و چند تن دیگر از نویسندگان، از پیشگامان نثر ساده این دوره بوده‌اند و نوشته‌های آنان به زبان مردم کوچه و بازار نزدیک‌تر شده است.

۷) دو تن از پیشگامان رمان‌نویسی قبل از مشروطه را نام ببرید و از هر کدام اثری بنویسید.

✓ محمدباقر میرزا خسروی؛ نام اثر: شمس و طغرا

✓ میرزا حسن خان بدیع؛ نام آثار: شمس الدین و قمر، داستان باستان.

۸) توضیح دهید قائم مقام فراهانی در حوزه نثر فارسی چه جایگاهی دارد؟

✓ از معروف‌ترین نویسندگان و سیاست‌مداران بزرگ دوره بیداری است که علاوه بر خدمات و اقدامات بزرگ سیاسی، در ادبیات نیز بسیار مؤثر بود. او با تغییر سبک نگارش، تکلف را در نثر از بین برد و مسائل عصر را با کاربرد زبان و اصطلاحات رایج و آمیخته به شعر و ضرب‌المثل‌های لطیف، به سبک گلستان سعدی نوشت و موجب اقبال عامه به نثر گردید. عبارات کوتاه او نیز گاه موزون و مسجع‌اند. قائم مقام احیاکننده نثر فارسی است و «منشآت» مهم‌ترین اثر اوست.

تست های درس ۱ (تاریخ ادبیات قرن های دوازدهم و سیزدهم (دوره بازگشت و بیداری)

۱) مؤسسه انجمن ادبی خاقان و نشاط به ترتیب در کدام گزینه آمده است ؟

- ۱) مجمر اصفهانی فتحعلی خان قاجار
۲) عبدالوهاب نشاط، قآنی شیرازی
۳) مشتاق اصفهانی، سروش اصفهانی
۴) فتحعلی خان قاجار، عبدالوهاب نشاط

۲) در کدام گزینه کدام عامل در ایجاد نهضت بازگشت ادبی بی تأثیر بود ؟

- ۱) توجه به ادبیات در دربار قاجاریه و رونق بازار شعر و شاعری و مدح شاهان
۲) تضعیف جامعه بر اثر شکست ایران از روسیه تزاری
۳) تاراج کتابخانه اصفهان و ارتباط مجدد اهل ذوق با ادب کهن
۴) عدم نوآوری و تکامل در سبک و محتوای آثار

۳) در کدام گزینه وضعیت ادبیات عصر بیداری نادرست است ؟

- ۱) از انقراض صفویه تا جلوس فتح علی شاه رشد و شکوفایی در ادبیات ایران دیده نمی شود.
۲) برای رهایی از تباهی و انحطاط ادبی در سبک هندی ادیبان به سبک بازگشت روی آوردند.
۳) هاتف از معروف ترین شاعران این سبک است و در سبک بازگشت زبان، تخیل و اندیشه تکرار شنیده هاست.
۴) شاعران سبک بازگشت باعث نوآوری و تکامل قابل توجهی در شعر فارسی شدند و آن را از سستی نجات دادند.

۴) همه آثار کدام گزینه منحصرأ از یک نویسنده است ؟

- ۱) دانشکده، سه تابلوی مریم، ایدآل
۲) دانشکده، بهار، نوبهار
۳) تاریخ احزاب سیاسی، سبک شناسی، تاریخ تطوّر نظم فارسی
۴) امثال و حکم، لغت نامه، نسیم شمال

۵) معروف ترین شاعر سبک بازگشت کیست؟ و شاعران این دوره از چه نظر اهمیت دارند ؟

۱) صائب تبریزی ، نوآوری در آثار	۲) هاتف اصفهانی ، نجات از حالت سستی آثار
۳) مشتاق اصفهانی - خرد گرایی	۴) ملک الشعرای بهار ، توجه به مسائل سیاسی و اجتماعی

۶) کدام مورد از ادبیات دوران مشروطه نیست ؟

۱) حقوق زنان ، بر انگیختن احساسات ملی	۲) پیکار بابیگانه و بیگانه خواهی، نفی عقاید خرافی
۳) حقوق اجتماعی ، توجه به فراگیری علوم جدید	۴) انتقاد از سبک هندی ، مبارزه با استبداد

۷) نام تمام آثار در کمانک مقابل آن درست آمده است به جز ...

۱) سه تابلوی مریم (میرزاده عشقی) / داستان باستان (میرزا حسن خان بدیع)
۲) خداوند نامه (فتحعلی خان صبا) / مجله بهار (میرزا یوسف خان اعتصامی)
۳) شمس و طغرا (محمد باقر میرزا خسروی) / روزنامه قرن بیستم (میرزاده عشقی)
۴) قلب مادر (ایرج میرزا) / تاریخ بیداری ایرانیان (ملک الشعرا بهار)

۸) سراینده کدام بیت نادرست معرفی شده است ؟

۱) جنگ ننگ است در شریعت من	از پی پاس دین و حفظ هدف (ادیب الممالک فراهانی)
۲) غلغلی انداختی در شهر تهران ای قلم	خوش حمایت می کنی از شرع قرآن ای قلم (سید اشرف الدین قزوینی)
۳) گر این چنین به خاک وطن شب سحر کنم	خاک وطن چو رفت چه خاکی به سر کنم (عارف قزوینی)
۴) آن زمان که بنادم سر به پای آزادی	دست خود زجان شستم از برای آزادی (فرخی یزدی)

۹) کدام گزینه با بیت «دریای لطف اوست و گرنه سحاب کیست / تا بر زمین مشرق و مغرب کند سخا» قرابت مفهومی دارد؟

۱) نور قدست خرمن چون و چرای سبوخته	خنجر و همت سر و هم و بیان انداخته
۲) تا از دم جان پرور او زنده شود خاک	در کالبد بباد دمی روح مسیحا
۳) خداوندی که جز وی کس نشاید	که تا بر بندگان روزی گشاید
۴) سحاب رحمت و دریای فضل و کان کرم	سپهر حشمت و کوه وقار و کشف امان

۱۰) کدام گزینه با بیت «ای قلم» نسیم شمال قرابت مفهومی دارد ؟

۱) ز یزدان دان نه از ارکان که کوتاه دیدگی باشد	که خطی کز خرد خیزد تو آن را از بنان بینی
۲) تا قلم نگردد آزاد از قلم نمی کنم یاد	گر قلم شود ز بیداد همچو خامه هردو دستم
۳) ای قلم هستی بسی زیبا گهر	برگرفته علم از تو بال و پر
۴) چون قلم اندر نوشتن می شتافتد	چون به عشق آمد قلم بر خود شکافت